

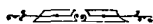
Դժուարին չ'է երևակայել պատճառն որով Արդուլահ Կուտուր Շահ վճռեց Հայազգի Մարկոս Ըրզրազին կարգել Քաղաքպետ Միլափուռայ, հաւանականաբար 1662 Մայիսին, երբ նա գրաւեց այդ քաղաքն և գտաւ զայն ըստ առեւտրականութեան՝ քայքայեալ և ըստ քաղաքականութեան՝ զրբթէ մեռեալ, արդիւնք փորձուցալցոց եպերելի և անդիկ կառավարութեանն։ Անտարակոյս՝ ըրիստոնեայ հասարակութիւնն կարեւոր մասն կազմելով տեղոյն բնակչութեան՝ ենթադրելի է հասարակ է (ի բացակայութեան փաստիւր վկայեալ ապացոյցներէ) որ Քրիստոնեայ քաղաքապետի մի անհրաժեշտութիւնն մասամբ ազդեցութիւն պիտի ունեցած լինի թագաւորին վճռական տնօրինութեան վերայ, փորձուցալցիք վարկարեկ, պարտեալ և նուաճեալ՝ վտարուեցան պաշտօնական գործառնութեանց մասնակցութենէ, ուստի՝ թուի մեզ թէ Մարկոս Ըրզրազը, լինելով Քրիստոնեայ և ունելով ազդեցիկ և առաջնակարգ դրութիւն Միլափուռում, կարգեցաւ Քաղաքապետի պաշտօնին մէջ զոր 1664 փետրուարին դեռ շարունակէր, որպէս իւր նամակն առ Անգղիոյ Թագաւորն, կարողոս Երկրորդը, ցուցանէ։

Եթէ խնդիր լինի թէ Մարկոս Ըրզրազը, մինչդեռ Քաղաքապետ՝ ընտրեալ Կոլկոնդաի թագաւորէն և մինչդեռ վարէր զայդ պաշտօն իսկ, ինչ ղիտաւորութեամբ կամ որո՞յ ներքին և կամ արտաքին պատճառներէ մղեալ՝ և թէ արդեօք բոլորովին ինքնարեւոյրար՝ փոյթ յանձին կալաւ ջանալ Անգղիական հպատակ արձանագրուելոյ, այդ ի վեր է քան զկար և զար-

դիս սահմանափակ զիտութիւն մեր ի բացայտել, բոլորովին անտեղեակ զուով ի մասին ժամանակին չըջապատող դիւանագիտական անցից և դարձից։

Բարայտն (Անգղիա)

Ս. ՏԵՐ Մ. ԳՐԻԳՐԵԱՆ

Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Հ Ո Ս Ե Ր Ո Ս

Ո Դ Ի Ս Ա Կ Ա Ն

Ա. ԵՐԳ

(Շար. տես Բազ. 1922 էջ 118)

Վերնայարկէն՝ ուր էր դըստրիկն իկարեան՝ Պենելուպէն ըզգոյն՝ հոգւովը լըսեց Աստուածային նըւագն, ու վար իջաւ շուտ Պալատին բարձր սանդուղէն, մինակ չէր, Այլ երկու հատ աղաթիւններ կային հետն։ Երբ կիններէն վեհը հասաւ տարփածուաց, Արձանացաւ կեցաւ չըբեղ՝ պընդակազմ Սրահին չեմին վըրան, այտերը ծածկած փաղփիւնափայլ քողով, ունէր երկու կողմն Աղաթիւններն համեստ. իսկ ինք լալագին՝ Աստուածային երգչին ուղղեց այս խօսքերն.

«Ո՛վ փեմիոս, դուն ուրիշ շատ երգ գիտես Մահացուները մոգելու, ձեռնարկներ Աստուածներու եւ մարդերու, զոր երգելը կը հրդալեն. ատոնց միջեւ նըստած դուն Այդ գործերէն մէկը երգէ, եւ ատոնք թող լըտութեամբ իըմեն գինին. բայց դուն արդ Այդ տըլուր երգը դադրեցուր, որ սըրտիկս իմ կնոթքիս մէջ կը կեղեքէ յարածամ, Զի անունս սուգ մ'եկաւ հասաւ իմ վըրաս։ Ես սիրելի զըլխուն կարօտ ունիմ շատ, Միշտ ինչեւով այն քաշն՝ որուն պընճ փառքով Հընչեց բոլոր Ելլաղան՝ նոյն իսկ Արգոս»։ Պատասխանեց անոր ուշիմ Տէլեմաքոս.

«Ո՛վ մայր, ինչո՞ւ քու աջիդ գէշ կ'երեւայ, Քաղցրը երգին ուրախացին թող ըզմեզ ինչպէս որ իր հանճարը գինը կը դըրդէ. Մեր աղէտներն երգիչներն չեն ի գար, Այլ Գիտէն որ կը զըրկէ ուզածին։ Եւ ասոր գէժ բարկանայու հարկ չըկայ եթէ կ'երգէ Դանայեցոց բախտը ծանոյ. Զի մարդիկ նոր երգն անկը կ'ախորժին։ Ուստի դուն քու սըրտովդ՝ հոգւովդ հանդուրժէ Զայն լըսելու. զի Ողիւստ միայն չէ զի Տըրքիոյ մէջ կորսընցուց դարձի օրն, Ուրիշ շատեր ալ նոյն նըման կորուսին։ Սակայն դու սուն դարձիր ու տես քու գործերդ,

առնել և պատկառելի հարստութիւն մի ժեռք բերեց որ նեցուկ եկ և իւր Արքային Դանքիւնում պաշտօն մի գնել և մէջ փոքր ժամանակի Սպարապետ լինել նորա զորգնդին»։ (Sé., Dr. Noland. History of the British Empire in India and the East, Chap. XLII, Ժառ. p. 663)։ Ո՛վ էր արդեօք այդ «աղամաշի վճճառականն», Մարկոս Ըրզրազը չոյնութիւնն ժամանակակից վկայութիւններով յաւել ջոշափելի տեսակ հաստատելոյ փափագաւ՝ երանի առեմք կթէ այդ վճճառականի անունն յիշատակուած լինէր այս տեղ։

Ոստայնդ ու իւղ, եւ աղախնող կիններուն
Հրաման քրէ որ իրենց գործը նային.
Խօսիլը թող մարդոց, ինծի մանաւանդ
վաստըն գի ես իսկ եմ տէրն այս պալատին »:
Էն հիացած դարձաւ զընաց դէպ իր յարկն
Որդւոյն խելօք խօսքերն հողւոյն մէջ ծրարած.
Եւ կիններուն հետ վերնատուն ելելով
Լացաւ սիրուն իր ամուսինն՝ Ողբսէսն,
Մինչև որ հուսկ ծաւի Պալլասն Աթնաս
Թարթիչներուն վրայ ծորեց քուն մ'ստուշ:
Տարփածունները սակայն մուծ սրահին մէջ
Իրար անցած էին, ամէն ոք կ'ուզէր
Նընշել էնոր հետ, եւ զգզոն Տելեմաքն
Ինք առաջին ուղղեց անոնց այս խօսքերն.
« Ով դուք իմ մօրս յանգուզն ու լիրդ տար-
վածուք,

Ուրախանանք՝ իւրյախճանանք մինչ հիմա
Եւ թող աղուկը վերջ զըստն, գի լաւ է
Մտտիկ ընել լուս՝ այսպիսի երգիչի
Որ հաւասար է աստուգուծոց իր նայնով:
վաղը կանուխ ժողով պիտի գումարենք
Մենք ամէնքնիս, որպէս գի ես յայտնեմ ձեզ
Յայտ համարձակ՝ որ դուրս ելլէք այս տունէն.
Գացե՛ք ուրիշ հացկերոյթներ սպրդեցե՛ք.
Իրար գիրար հրաւիրեցե՛ք ձեր տուներն
Լու կերե՛ք ձեր ըստացուածքներն. իսկ թէ ձեզ
Նախընտրելի եւ լաւագոյն կը թըրի
Մէկ հոգիի մ'ինչըք մըսելն անպատիժ,
Լափառեցե՛ք, իսկ ես պիտի աղաչեմ
Անմահական աստուածներուն, որ Դիոս
Ջեր գործերուն յարմար պատիժը կըշռէ,
Եւ օր մ'այս տան մէջ անխորժ ստաղիք դուք »:

Ըսաւ, ամէն ոք իր շրթները խաժաւ
Տելեմաքի խիստ խօսքերէն շըմարած:

Պատասխանեց Անտինոս Նպիթեան.
« Տելեմաք, քեզ անտարակոյս աստուածներն
Ոստոցին այդպէս տիրաբարձ խորխտ խօսիլ.
վայ է մեզի եթէ Դիոս զընէ քեզ
Ծովապարփակ Իթակէի թագաւոր,
Ինչ որ ծննդեամբդ իրաւունքդ է արդէն »:
Եւ Տելեմաքն ըզգոն տրւաւ պատասխան.
« Անտինոս, զուն քարկրանա իսկ թէ եւ,
Ուրախ ըսեմ պիտի, այո՛, պիտի առնեմ
Թագն ու մականն՝ իթէ Դիոս տայ ինծի.
Դուն կը կարծես որ վատախտար ձոն մ'ըլլայ
Ատի մարդոց մինչև. ո՛չ, բիւր անգամ ոչ.
Թագաւորիւն զէջ բան չէ. իսկ եւ իսկ
Կ'ունենայ տուն մը ճոխ եւ փառք ու պատիւ:
Ծովապարփակ Իթակէի մէջ սակայն
Շատ իշխաններ կան, ըլլայ ծէր թէ առոյգ,
Անոնցմէ մին թագ կապէ թող, գի դիւցազն
Աղիստ ոչ եւս է. իսկ ես պիտի ըլլամ
Տէր տանս ու իմ գերիներուս, զոր դիւցազն
Ողիստ հայրս վաստղկեցաւ ինձ համար »:
Պատասխանեց Եւրիմաքոս Պոլիքեան.

« Տելեմաքէ, անտարակոյս այդ բաներն
Աստուածներուն գիրկն են, թէ ով Աթենացմէ

Պիտի ըլլայ Իթակէի թագաւոր:
Քայս զուն իշխէ քու տանդ ու քու ինչքերովդ,
Ջի Իթակէն որչափ ատեն բնակուի,
Ոչ ոք ինչքերդ պիտի կտաւէ բընուածմը:
Բայց, սիրելի, Կ'ուզեմ հարցում մ'ընել քեզ
Հիւրին մասին. ուսկի՞նց էր ան, որ երկրէն,
Եւ ո՛ր է իր ընտանիքն, ո՛ր հայրենիքն,
Հօրքդ դարձին վրայօք քեզ լուս մը բերաւ
Թէ առնելիքը պահանջել եկաւ հոս:
Ինչպէս ալ շուտ մ'անխայտացաւ՝ ինքզինքն
Առանց մեղի ճանչընելու. եւ սակայն
Սովորական մարդու մը կերպը չունէր »:
Պատասխանեց անոր ըզգոն Տելեմաքն.
« Եւրիմաքէ, ալ հօրս համար բարձ չըկայ,
Ուստի եւ ես չեմ հաւատար՝ հասնին իսկ
Լուրեր ասկէ անկէ, եւ չեմ ընել փոյթ
Գուշակութեան, զոր մայրս ըստպէ կը խընդրէ
Հաւանալէն՝ զայն արքունիք կանչելով:
Իսկ անի հիւր մ'էր հայրենի՝ Տափոսէն,
Եւ կը պարծի Մենտէսն ըլլալ՝ մարտագոռ
Անիթալի որդին, եւ է նաւասէր
Տափաղացը հըրամատար եւ իշխան »:

Այսպէս ըսաւ Տելեմաքոս, բայց անմահ
Աստուածուհին ճանչցեր էր իր սքըտին մէջ:
Իսկ տարփածուք իրենք գիրենց տըւին ալ
Պարի, երգի հէտուանքներուն, սպասելով
Որ կոխէ մուկն, ու եկաւ սեւ աղշամուղջն
Երբ գուարձութեան մէջ էին դեռ, եւ զընաց
Գրնախառ իւրաքանչիւր ոք իր տունն:
Եւ Տելեմաքն ալ իր սենեակը ելաւ,
Իրեն համար շինուած չըքնաղ գաւթին մէջ,
Ուրկէ կըրտար ինք նըմարել ամէն ինչ,
Որոճալով մրտքին մէջ շատ մը բաներ:
Կը տանէր վառ շահեր քովէն Եւրիկէն,
Պիսենտրեան Ուսի գըստրիկն ամօթեւած,
Ջոր Լայերտէս գնէր էր երբեմն՝ առոյգ դեռ՝
Տալով քըսան հատ ցուլ ու զայն կը պատուէր
Աթունիքին մէջ իր պարկեշտ կընշով զոյգ,
Եւ էնոր հետ ամենակին չէր նընշած,
Ջի իր կընշը բարկութենէն կը վախնար:
Եւ կ'ընկերէր Տելեմաքի վառ շահով.
Եւ ալախնող կիններուն մէջ ոչ ոք կար
Որ իրեն չափ Տելեմաքոսը սիրէր,
Որովհետեւ ինք մեծցուցեր էր գանի:
Էն պընդակազմ յարկին պերճ դուռը քացաւ
Եւ նըստելով անկողնին վրայ հանեց ան
Իր պատմութեան նուրբ, ու զայն իմաստուն
Պատահի ձեռքն յանձնեց. իսկ էն ծալելով
Թառմոյզով կարենց քանդակածոյ մահին քով
Գամէ մը վար, եւ սենեակէն ելաւ դուրս,
Եւ արծաթեայ մանեակով դուռը փակեց
Եւ օգնութեամբ փրկին հըրեց փակաղաղկն:
Իսկ Տելեմաք գառան բուրդով ծածկւեա՜ծ
Բուրդ գիշերն Աթենասի թելադրած
Ճամբորդութիւնը կ'որոճար մըտքին մէջ:

Թարգմ. Հ. Ա. ՂԱՅԻՆԻԱՆ